

УДК 159.923:331

DOI <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psych-2023-4.20>

Юлія ШЕВЧУК

завідувач навчально-методичного відділу спеціальності 053 «Психологія»,

КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

shevchuk.o@academia.vn.ua

ORCID: 0009-0004-0216-5674

Марина ГРИГА

методист навчально-методичного відділу спеціальності 053 «Психологія»,

КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

gryga.m@academia.vn.ua

ORCID: 0009-0006-7669-1815

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ОСОБИСТІСНОГО ЗМІНЮВАННЯ МОЛОДІ

Анотація. *Мета статті* – теоретично проаналізувати розуміння ідентичності як предмета психологічного дослідження. **Методологія дослідження** ґрунтується на дослідженнях П. В. Лушина та Т. Б. Карцевої щодо осмислення та вираження особистого «Я»; дослідженнях С. Л. Рубінштейна та К. А. Абульханової-Славської в контексті особистісної ідентичності виявляється в адаптивності, самоприйнятті та прийнятті інших, емоційному комфорті, інтернальності, домінантності; дослідженнях Г. В. Гарбузової особистісних змін у студентів які формуються в три етапи: адаптивний етап, етап стабільності та етап уточнення; дослідженнях Л. О. Матохнюк, Ю. Б. Максименка, що стосуються змін ідентичності особистості в інформаційному просторі, дослідженнях О. В. Шевченко щодо формування та становлення особистості як національна ідентичність. **Наукова новизна дослідження** полягає в розширенні уявлень про поняття «ідентичності» як особистісне змінювання, виокремленні структури особистісної ідентичності. **Висновки.** Особистісну ідентичність визначаємо як набір рис або інших індивідуальних рис, що характеризуються певною постійністю, або принаймні наступністю в часі й просторі, яка дає змогу диференціювати цього індивіда від інших людей. Становлення особистісної ідентичності – суто індивідуальний процес, особливий для кожної особистості. Значною мірою він визначається внутрішніми характеристиками особистості, впливом соціального середовища, підтримкою сім'ї, школи та навчального закладу. Аналіз психологічної літератури дає змогу стверджувати, що ідентичність формується й проявляється на психофізіологічному, психічному та особистісному рівнях.

Ключові слова: ідентичність, особистісне змінювання, становлення особистісної ідентичності, молодь.

Yulia SHEVCHUK

Head of the Educational and Methodical Department in specialty 053 “Psychology”,

Public Higher Educational Establishment “Vinnytsia Academy of Continuing Education”

shevchuk.o@academia.vn.ua

ORCID: 0009-0004-0216-5674

Maryna HRYHA

Methodologist at the Educational and Methodological Department in specialty 053 “Psychology”,

Public Higher Educational Establishment “Vinnytsia Academy of Continuing Education”

gryga.m@academia.vn.ua

ORCID: 0009-0006-7669-1815

THEORETICAL ANALYSIS OF IDENTITY AS A PERSONAL CHANGE OF YOUTH

Abstract. *The purpose of the article is a theoretical analysis of the understanding of identity as a subject of psychological research. The research methodology is based on the studies of P. V. Lushin and T. B. Kartseva regarding the understanding and expression of the personal “I”; in the studies of S. L. Rubinstein and K. A. Abulkhanova-Slavskaya, in the context of personal identity, it is manifested in adaptability, self-acceptance and acceptance of others, emotional comfort, internality, dominance; Garbuzova G. V.'s research on personal changes in students, which are formed in three stages:*

adaptive stage, stability stage and refinement stage; studies of L. O. Matochniuk, Yu. B. Maksimenko regarding changes in the identity of the individual in the information space, studies of O. V. Shevchenko regarding the formation and formation of the personality as a national identity. The scientific novelty of the research lies in the expansion of ideas about the concept of "identity" as a personal change, the identification of the structure of personal identity. Conclusions. We define personal identity as a set of traits or other individual characteristics characterized by a certain constancy, or at least continuity in time and space, which allows to differentiate this individual from other people. The formation of personal identity is a purely individual process, special for each individual. To a large extent, it is determined by the internal characteristics of the individual, the influence of the social environment, the support of the family, school and educational institution. The analysis of psychological literature allows us to assert that identity is formed and manifested at the psychophysiological, mental and personal levels.

Key words: *identity, personal change, formation of personal identity, youth.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку України як сучасної держави є перехідним в усіх аспектах: економічному, політичному, соціальному й особливо психологічному. Ситуація в Україні, викликана воєнним конфліктом, накладає великі виклики на формування ідентичності українців. В умовах воєнного конфлікту стаємо свідками унікальних ситуацій і подій, які впливають на психологічний стан та самоідентифікацію кожного з нас. Саме тому відновлення психологічного ресурсу й успішної самореалізації потребує в процесі життєдіяльності особистісної змінюваності. Ідентичність – незамінна характеристика, без якої людина не може існувати як людина. Його формування сприяє збереженню та підтримці цілісності й неповторності кожної людини, яка репрезентується в особистих якостях, рисах особистості та ціннісних орієнтаціях. Тому процес формування особистісної ідентичності є дуже складним і багатовимірним. Враховуючи той фактор, що в науковій літературі цьому феномену приділено незначну увагу, то це і стане предметом нашого дослідження.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Проблемі особистісного змінювання приділяли увагу багато фахівців. Так, концептуальні положення розвитку та формування особистості розглянули О. А. Блінов, Є. О. Іванова, Г. С. Костюк, С. Д. Максименко та ін., концепції особистісного змінювання приділяли увагу П. В. Лушин, Л. О. Матохнюк та ін., основні положення психологічної герменевтики висвітлені в роботах С. Д. Максименко, Н. В. Чепелева та ін., теорії соціального конструктивізму присвячені роботи М. Г. Герман, Т. В. Іванова та ін., діалогічний підхід до процесу становлення та розвитку особистості представлені в роботах Г. О. Балл, І. В. Михайлюк та ін.

Мета статті – теоретично проаналізувати розуміння ідентичності як предмета науково-психологічного дослідження.

Завдання статті на основі теоретичного аналізу наукової літератури: а) уточнити поняття «ідентичність» як особистісне змінювання; б) окреслити структуру особистісної ідентичності.

Методи та методики дослідження. Для досягнення першого завдання використано методи критичного аналізу, синтезу. Для вирішення другого завдання використано методи систематизації досліджуваної проблеми, узагальнення наукової літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Феномен особистісного змінювання в сучасній психологічній літературі використовували багато дослідників, водночас не набувши чітко окреслених меж та не отримавши широкого тлумачення. Яскравим представником психоаналітичного напрямку є американський психолог Е. Еріксон, з ім'ям якого традиційно пов'язують появу терміна «ідентичність» у психології. За Е. Еріксоном, ідентичність – це відчуття людиною своєї тотожності, яке є відчуттям себе та ідентичності в цілому. За Е. Еріксоном, ідентичність визначається, як: внутрішня тотожність, безперервність, тотожність і цілісність як відчуття того, що життя має узгодженість і сенс.

Соціальна солідарність – це відчуття внутрішньої солідарності з ідеалами суспільства і підгруп усередині нього, де власна ідентичність є значущою для референтної групи й відчуття відповідності їхнім очікуванням. Він стверджує, що почуття ідентичності дає змогу розглядати своє життя в контексті безперервності, як ретроспективно, так і в майбутньому [5].

Питанню особистісного змінювання приділено увагу в наукових роботах П. В. Лушина. Окремі аспекти висвітлено в роботах Т. Б. Карцевої, на її думку, розуміння власної ідентичності сприяє кращому осмисленню та вираженню особистого «Я», а також свідомості про те, що

людина є частиною сімейного, професійного мовного, культурного простору. Трансформація особистості передбачає перехідний етап до нової ідентичності, розкриття нового потенціалу, що є проявом розвитку.

Висвітлення результатів дослідження основних змін ідентичності особистості, що сформувалися в сучасному інформаційному просторі, займалися такі науковці, як Л. О. Матохнюк, Ю. Б. Максименко. На основі емпіричного дослідження вони встановили особливості чоловічої та жіночої ідентичності, а саме: «... жінки більш гнучко ставляться до власних цілей, ідеалів та прагнень і можуть змінювати їх відповідно до обставин, можливостей, зміни власних уподобань і т. ін. Для чоловіків більш важливо відповідати певним нормам та вимогам, отже, мати відповідний соціальний статус» [1].

О. В. Шевченко у своїх дослідженнях зазначала, що центральне місце в процесі формування, становлення та розвитку особистості її змін посідає національна ідентичність. Кожна людина протягом свого життя приєднується до багатьох груп, визнає себе членом різних груп й ототожнює себе із цими групами в результаті численних ідентичностей, актуальність і значення яких змінюються залежно від часу та ситуації. Їх сукупність становить цілісну соціальну ідентичність людини, і в її структурі саме національна посідає важливе місце разом з іншими типами ідентичностей. Наприклад, у часи суспільного благополуччя й мирного розвитку національна ідентичність відходить на другий план, а на перший виходять інші види соціальної ідентичності (професійна, освітня тощо). Однак у часи соціальної кризи та нестабільності класові, політичні, релігійні чи національні інтереси (як у наш час) стають першочерговими, проникаючи майже в усі сфери діяльності особистості та спільноти [6].

Так, особистісну ідентичність більшість дослідників розглядають як складний багатомірний феномен. На основі критичного аналізу та синтезу зазначаємо, що особистісна ідентичність – це набір рис або інших індивідуальних характеристик, що відзначаються певною постійністю або принаймні наступністю в часі й просторі, яка дає змогу диференціювати цього індивіда від інших людей. Аналіз психологічної літератури дає змогу стверджувати,

що ідентичність формується й проявляється на психофізіологічному, психічному й особистісному рівнях.

Поліщук Ю. Й. у своїх дослідженнях дійшов висновку, що процес зміни ідентичності особистістю «вбудований» у діалектику її стійкості та змінюваності. Він також приділив увагу структурі особистісної змінюваності та дійшов таких висновків:

– по-перше, структура функціонування молодіжних організацій забезпечує найбільш оптимальний варіант процесу самоідентифікації;

– по-друге, у внутрішньому особистісному просторі виокремлюється певний сектор активних змін. Тому навіть у процесі ідентичності поведінка членів спілок молоді залишається відносно сталою;

– по-третє, особистість безперервно оновлюється, а в окремі періоди – оновлюється кардинально, змінюючи свою ідентичність [4].

На основі аналізу наукових праць П. В. Русіна встановлено, що індивідуальна зміна трактується як перехід між системами до принципово нової можливості нової ідентичності. Зазначено, що зміна ідентичності є несподіваною, непередбачуваною і радикальною як для оточення, так і для самого індивіда, і містить такі основні елементи:

а) дисоціація або смерть дійсної основи самосвідомості (ідентичності);

б) невизначеність основи для подальшого саморозвитку;

в) самовираження в новому образі себе [2].

Основою для виокремлення компонентів ідентичності є концепції С. Л. Рубінштейна та К. А. Абульханової-Славської. Встановлено, що особистісна ідентичність виявляється насамперед щодо себе, до інших, до навколишнього світу. Зазначимо, що до складників ідентичності науковці уналежнюють адаптивність, самоприйняття та прийняття інших, емоційний комфорт, інтернальність, домінантність та ескапізм.

У роботах Г. В. Гарбузової зазначено, що особисті змінювання найкраще виражаються в період професійної підготовки в закладах вищої освіти. Вона виокремлює етапи формування особистісних змін у студентів.

1) адаптаційний етап (перший курс), який є періодом усвідомлення професійної ідентич-

ності, де зовнішня ідентичність особистості, заснована на входженні в нове соціальне та професійне середовище, приймається внутрішньо, усвідомлюється та емоційно трансформується в емоційно забарвлені характеристики;

2) період стабільності (2–3 роки) – це час, коли в молоді формується усвідомлення результатів, досягнутих власними зусиллями, з огляду на вимоги нової соціально-професійної ролі та усвідомлення власних здібностей і компетенцій.

3) період уточнення (4–5 років) – період, коли формуються нові цілі та перспективи на основі усвідомлення різних ролей, засвоєних у процесі професіоналізації. Значення цього періоду зводиться до переосмислення та уточнення різних варіантів професійного й творчого особистісного розвитку, працевлаштування та періоду розвитку професійної кар'єри [3].

Отже, структура особистісного змінювання ідентичності особистості містить широкий компонент складників, серед яких основне місце посідає емоційний складник, поведінка, воля, свідомість, те, як молода людина сприймає і характеризує себе, здатність асимілювати зовнішні впливи, здатність реагувати на ситуації в індивідуальний і неповторний спосіб, а також відчуття цілісної тривалості свого життя. Аналізуючи процес особистісних змін, що визначається як міжсистемний перехід до нових можливостей для нових ідентичностей та аналізує особистісні та індивідуальні характеристики його умов і досвіду, зауважимо, що він уможливує важливе формування нових змінювань в ідентичності молоді.

Отже, за допомогою методу систематизації, узагальнення наукової літератури встановлено, що ідентичність є складною та динамічною конструкцією, особливо в період молодіжного віку, коли особистісне зростання та зміна мають значущий вплив на формування особистості. Структура ідентичності в молоді може бути розглянута через кілька ключових компонентів:

1. Культурна ідентичність: містить розуміння й прийняття культурних аспектів, як-от мова, традиції, релігія та інші елементи, які формують ідентичність особи в контексті її культурного оточення.

2. Соціальна ідентичність: пов'язана з ролями та позначенням особи в соціумі. Може

містити розуміння свого місця в родині, групі друзів, спільноті, а також різні соціальні ролі.

3. Психологічна ідентичність: охоплює особисті вірування, цінності, погляди на світ та особисті внутрішні конфлікти. Важливо відрізнити себе від інших та розуміти внутрішні потреби й бажання.

4. Професійна ідентичність: визначається планами та уявленнями про майбутню кар'єру. Молодь може формувати ідентичність через вибір професійного напрямку, освіти та робочих цілей.

5. Гендерна ідентичність: спрямована розуміння особою своєї статі та гендерних ролей у соціумі. Може містити внутрішнє відчуття своєї статевої належності та сприйняття соціокультурних норм щодо гендеру.

6. Автономія та самостійність: охоплює вміння самостійно ухвалювати рішення та визначати особисту позицію в житті.

Ці компоненти не є відокремленими, а взаємодіють та взаємовпливають один на одного, утворюючи унікальну ідентичність кожної особистості. У період молодості ідентичність може піддаватися інтенсивним змінам і самовизначенню, що визначає індивіда як унікальну особистість у світі.

Висновки. На основі аналізу наукової літератури ми дійшли висновку що ідентичність як особистісне змінювання вказує на процес розвитку та формування особистості протягом життя. Це означає, що людина не залишається статичною, а постійно перетворюється, розробляється і вдосконалюється під впливом різноманітних чинників. Цей процес передбачає: зміни в цінностях та переконаннях, розвиток навичок і вмінь, зміни в життєвих обставинах, саморефлексію та розвиток самосприйняття, взаємодію з іншими людьми. Цей процес є природним і властивим кожній особистості. Люди постійно навчаються та ростуть, і це допомагає їм краще розуміти себе та досягати своїх цілей.

Установлено, що структура ідентичності як особистісної змінюваності містить культурну, соціальну, психологічну, професійну, гендерну ідентичність та автономію й самостійність.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні умов та засобів становлення особистісної ідентичності молоді, побудові психодіагностичних

методик її дослідження, виявленні індивідуальних, статевих та національних особливостей становлення особистісної ідентичності впродовж життєвого шляху людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Матохнюк Л. О., Максименко Ю. Б. Ідентичність особистості в сучасному інформаційному просторі. *PhD Thesis. Тернопіль*. 2018. С. 311–312.
2. Мирончук Н. М. Основи самоорганізації у професійній діяльності: навчально-методичний посібник. *Житомир: Житомирський державний університет ім. І. Франка*. 2020. 133 с.
3. Мороз В. П. Організаційно-педагогічні умови формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2017. № 8(1). С. 80–90.
4. Поліщук Ю. Й. Самоідентифікація особистості в процесі соціально-педагогічної діяльності молодіжного об'єднання. *Збірник наукових праць. Умань: УДПУ ім. Павла Тичини*. № 17.
5. Сочинський А. Ціннісно-мотиваційна сфера особистості в умовах кризи в юнацькому віці. *Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного університету ім. Івана Франка (протокол № 16 від 31.08. 2023 року)*, 2023. 85 с.
6. Шевченко О. В. Національна ідентифікація у становленні Я-образу особистості : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07. Київ, 2005. 213 с.

REFERENCES:

1. Maksymenko, Yu.B., & Matokhniuk, L.O. (2018). Identity of personality in modern informative space [An identity of personality is in modern informative space]. *Doctor's thesis. Ternopil: TNEU*, P. 311–312 [in Ukrainian]
2. Myronchuk, N.M. (2020). *Osnovy samoorganizatsii u profesiinii diialnosti: navchalno-metodychnyi posibnyk [Fundamentals of self-organization in professional activity: teaching manual]*. Zhytomyr: Zhytomyrskiy derzhavnyi universytet im. I.Franka, P. 133. [in Ukrainian]
3. Moroz, V.P. (2017). Organizational and pedagogical conditions for the formation of leadership qualities of higher education students [Organizational and pedagogical conditions for the formation of leadership qualities of higher education students]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauky*, (8 (1)), P. 80-90. [in Ukrainian]
4. Polishchuk, Yu.Y. (2017). Self-identification of the individual in the process of social and pedagogical activity of the youth association [Self-identification of the individual in the process of social and pedagogical activity of the youth association]. *Electronic version of the article in Ukrainian* [in Ukrainian]
5. Sochynskiy, A. (2023). Tsinnisno-motyvatytsiina sfera osobystosti v umovakh kryzy v yunatskomu vitsi [The value-motivational sphere of the individual in a crisis in adolescence]. *Rekomendovano do druku vchenoiu radoiu Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu im. Ivana Franka (protokol № 16 vid 31.08. 2023 roku)*, P. 85. [in Ukrainian]
6. Shevchenko, O.V. (2005). National identification in the formation of the self-image of the personality [National identification in the formation of the self-image of the personality]. *Candidate's thesis. Shevchenko, O.V.* P. 213 [in Ukrainian]